

ONA TILI DARSLIKLARIDA IJODIY YOZUV MASHQLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
Jurabayeva Zarnigor Zoxidjon qizi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23688477>

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf ona tili darsliklaridagi ijodiy yozuv mashqlarining didaktik imkoniyatlari, ularni takomillashtirish tamoyillari hamda zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv asosida yangi topshiriqlar tizimi yoritiladi. Tadqiqotda 3–4-sinf o‘quvchilari ishtirokidagi tajriba-sinov modeli tavsiflanadi.

Kalit so‘zlar: ijodiy yozuv, ona tili, boshlang‘ich ta‘lim, darslik, kompetensiya, o‘qib tushunish, bog‘lanishli nutq, lingvodidaktika

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТВОРЧЕСКИХ ПИСЬМЕННЫХ УПРАЖНЕНИЙ В УЧЕБНИКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В данной статье будут освещены дидактические возможности упражнений творческого письма в учебниках родного языка для начальных классов, принципы их совершенствования, а также новая система заданий, основанная на современном компетентностном подходе. В исследовании описывается экспериментальная модель с участием учащихся 3–4 классов.

Ключевые слова: творческое письмо, родной язык, начальное образование, учебник, компетенция, понимание прочитанного, связная речь, лингводидактика

WAYS TO IMPROVE CREATIVE WRITING EXERCISES IN MOTHER LANGUAGE TEXTBOOKS

Abstract. This article discusses the didactic possibilities of creative writing exercises in primary school textbooks, the principles of their improvement, and a new system of tasks based on a modern competency-based approach. The study describes a pilot model involving 3rd and 4th graders.

Key words: creative writing, native language, primary education, textbook, competence, reading comprehension, connected speech, linguodidactics

Yangi avlod darsliklari o‘quvchining mustaqil fikrlashi, nutqiy faoliyati va ijodkorligini rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Ona tili darslarida ijodiy yozuv mashqlari nafaqat yozish malakasini, balki mantiqiy fikrlash, tasavvur va kommunikativ kompetensiyani ham shakllantiradi. Shu sababli mavjud mashqlarni metodik jihatdan takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masaladir.

Mahalliy va xorijiy lingvodidaktik tadqiqotlarda ijodiy yozuvning o‘quvchi shaxsini rivojlantirishdagi o‘rni alohida ta’kidlangan. Kompetensiyaviy yondashuv, konstruktivizm va kommunikativ metodika ijodiy topshiriqlarni real hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lashni tavsiya etadi.

Ona tili darsliklaridagi mashq va topshiriqlar o‘quvchining nazariy bilimlarini amaliyotda qo‘llashiga xizmat qiladi. Biroq zamonaviy ta‘lim talablaridan kelib chiqib, an‘anaviy reproduktiv mashqlar bilan bir qatorda o‘quvchini fikrlashga, izlanishga, mustaqil qaror qabul qilishga va o‘z nuqtayi nazarini yozma shaklda ifodalashga undaydigan ijodiy topshiriqlarni ko‘paytirish zarur. Ijodiy yozuv mashqlari o‘quvchidan tayyor ma‘lumotni takrorlashni emas, balki mavjud bilim va tasavvurlar asosida yangi matn yaratishni talab qiladi. Shu jihatdan bunday mashqlar ona tili ta‘limining amaliy va kommunikativ yo‘nalishini kuchaytirishda muhim vosita bo‘la oladi.

Ijodiy yozuv-o‘quvchining o‘z fikri, kuzatuv, tasavvuri va munosabatini yozma shaklda mustaqil ifodalash jarayonidir. Bunday topshiriqlar o‘quvchining nafaqat yozish malakasini, balki tafakkur faoliyatini ham rivojlantiradi. Ijodiy yozuv mashqlarini bajarish jarayonida o‘quvchi:

1. Fikrini mustaqil shakllantiradi;
2. Mavzu yuzasidan kerakli so‘z va iboralarni tanlaydi;
3. Gaplarni mantiqiy jihatdan bog‘laydi;
4. Matnning mazmuniy va kompozitsion tuzilishini rejalashtiradi;
5. O‘z fikrini dalillashga harakat qiladi;
6. Grammatik va imlo qoidalarini amaliy qo‘llaydi;
7. O‘z yozma ishini tahlil va tahrir qilish ko‘nikmasini egallaydi.

Darslikdagi topshiriqlar o‘quvchining yoshiga, bilim darajasiga va qiziqishlariga mos bo‘lishi lozim. Bir xil qolipdagi topshiriqlarning takroriy berilishi o‘quvchining ijodiy faolligini pasaytirishi mumkin. Shu bois ijodiy yozuv mashqlarining shakli va mazmunini muntazam ravishda boyitish maqsadga muvofiq. Bunda, avvalo, topshiriqlarning reproduktiv xarakterdan produktiv va ijodiy xarakterga bosqichma-bosqich o‘tishini ta‘minlash kerak. Masalan, dastlab berilgan so‘zlar asosida gap tuzish, keyinchalik gaplarni bog‘lab kichik matn yaratish, undan so‘ng mustaqil mavzu asosida matn yozish kabi topshiriqlar tizimini tashkil etish mumkin. Ijodiy yozuv mashqlarining murakkabligi ham o‘quvchining yosh va individual xususiyatlariga mos ravishda oshirib borilishi kerak.

1. Topshiriqlar mazmunini hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash

O‘quvchi uchun tanish va qiziqarli mavzularga asoslangan topshiriqlar uning yozishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi. Masalan, “Mening sevimli mashg‘ulotim”, “Kelajakdagi kasbim”, “Tabiatni asraylik”, “Bir kun telefonsiz yashasam...” kabi mavzular o‘quvchini shaxsiy tajribasiga murojaat qilishga undaydi.

Bunday topshiriqlarda o‘quvchining yagona “to‘g‘ri” javobni topishi emas, balki o‘z fikrini mustaqil ifodalashi asosiy maqsad bo‘lishi kerak.

2. Rasm va vizual materiallardan foydalanish

Rasm asosida hikoya yoki tasviriy matn yaratish ijodiy yozuvni rivojlantirishning samarali usullaridan biridir. Darsliklarda bitta rasm asosida turli xil topshiriqlarni taklif qilish mumkin.

Masalan:

“Rasmda qanday voqea tasvirlangan?”

“Qahramonlar o‘rtasida qanday suhbat bo‘lishi mumkin?”

“Voqeani davom ettiring.”

“Rasm asosida kichik hikoya yozing.”

Bunday topshiriqlar o‘quvchining kuzatuvchanligi, tasavvuri va mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

Ijodiy yozuvni baholash masalasi

Ijodiy yozuvni baholashda faqat imlo va grammatik xatolar soniga e‘tibor qaratish yetarli emas. Chunki ijodiy topshiriqning asosiy maqsadi o‘quvchining fikrini mustaqil va izchil ifodalashidir. Baholash mezonlari quyidagi jihatlarni qamrab olishi mumkin:

1. Mavzuga muvofiqlik.
2. Mazmunning izchilligi.
3. Fikrning mustaqilligi.
4. Lug‘at boyligi va so‘zlardan o‘rinli foydalanish.
5. Matnning tuzilishi.
6. Grammatik va imlo savodxonligi.
7. Ijodkorlik va o‘ziga xoslik.
8. Matnni mustaqil tahrir qila olish.

Bunday mezonlar o‘quvchiga o‘zining kuchli va rivojlantirilishi lozim bo‘lgan jihatlarni anglash imkonini beradi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, ona tili darsliklarida ijodiy yozuv mashqlarini takomillashtirish o‘quvchilarning yozma nutqini rivojlantirish, mustaqil fikrlashini shakllantirish va ona tilidan amaliy foydalanish ko‘nikmalarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Ijodiy yozuv topshiriqlari o‘quvchining tayyor bilimni takrorlashiga emas, balki mustaqil ravishda fikr yuritishi, matn yaratishi, o‘z nuqtayi nazarini asoslab berishi va yozganlarini tahrir qilishi uchun sharoit yaratishi kerak. Shu sababli darsliklarni ishlab chiqishda hayotiy vaziyatlarga asoslangan, turli janr va shakllarni qamrab olgan, differensial hamda interfaol ijodiy topshiriqlar tizimini yaratish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi: boshlang‘ich ta‘lim fakulteti talabalari uchun darslik. – Toshkent: Bayoz, 2022. – 304 b.
2. Hamroyev G‘. Ona tili o‘qitishning samarali usullari: metodik qo‘llanma. – Toshkent: Bayoz, 2018. – 197 b
3. M.Q.Mamayusupova:<https://www.neliti.com/publications/675347/umumta-lim-maktablarida-strategik-rejalashtirishning-sifat-korsatkichlari>
4. O.M. Jabborova, Z.A. Umarova, L.B. Babaxodjayeva — “Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi”-MALIK PRINT -2021y
5. L.Muxtorova-“Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi” Grand Kondor Print-2025
6. Mamayusupova M. Q., Saydakbarova M. BOSHLANG ‘ICH TA‘LIMDA MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH: ZAMONAVIY METODLAR VA YONDASHUVLAR. “TA‘LIM UFQLARI” ilmiy-uslubiy jurnali.
<https://zenodo.org/records/21157164/files/Journal%202026-yil%203-tom%201-son-245-246.pdf?download=1>
7. Очилова Ф. Роль социально-гигиенического воспитания и профилактики вредных привычек у студенческой молодежи //О ‘zbekiston milliy universiteti xabarlar. – 2024. – T. 1. – №. 11.